

UOT 82

<https://doi.org/10.59849/2218-4783.2024.2.260>

ƏKRƏM HƏSƏNOV

ANADİLLİ AZƏRBAYCAN ŞEİRİNİN İNKİŞAF YOLU

Klassik divan şeirinin Azərbaycan ədəbiyyatında keçdiyi yol çoxmərhələlidir və hər mərhələdə lirik növün janrları təkmilləşə-təkmilləşə, cilalana-cilalana özünün bugünkü səviyyəsinə gəlib çatmışdır. Lakin Azərbaycan ədəbiyyatında poeziyanın inkişafında ən mühüm tələyüklü ədəbi hadisə Azərbaycan dilində poetik nümunənin yaranmasıdır. Əldə edilən ilk nümunəsi XIII əsrə aid olan anadilli Azərbaycan şeiri artıq XVI əsrdə özünün zirvə nöqtəsinə çatmış, XVIII yüzillikdə özünü ərəb-fars tərkiblərindən təmizləmiş, yeni ideoloji düşüncənin formalaşması ilə XIX əsrdə dövrün və ədəbi mühitin təsiri ilə yeni istiqamət almış və zəngin ənənəyə sadıq qalmaqla xalqın, millətin haqq əsəsinə çevrilərək inkişafını davam etdirmişdir.

Məqalədə anadilli Azərbaycan şeirinin inkişaf yolu, nümayəndələrinin ədəbi yaradıcılığı təhlil edilir. Tədqiqat zamanı müqayisəli-tarixi metoddan istifadə edilmişdir.

Açar sözlər: şeir; poeziya, Azərbaycan dili, şair, ideologiya.

Giriş. Hələlik bizə məlum olan Azərbaycan dilli ilk lirik şeir XIII əsrə aid olduğu üçün həmin yüzilliyə qədər Azərbaycan lirik şeirinin inkişafını onun birinci mərhələsi kimi səciyələndirilə bilər. Bu mərhələdə yazılı poeziyamız əsasən ərəb və fars dillərində yaranmışdır.

Əsas məzmun. Azərbaycan dilli lirikamız isə Həsənoğlunun ana dilində yazdığı şeirlərlə başlayır.

Apardı könlümü bir xoş qəmərüz canfəza dilbər,
Nə dilbər? Dilbəri-şahid. Nə şahid? Şahidi-sərvər.
Mən ölsəm, sən büti-şəngül, sürahi eyləmə qül-qül,
Nə qülqül? Qülqülü-badə. Nə badə? Badeyi-əhmər.
Əzəldə canım içində yazıldı surəti-məni,
Nə məni? Məniyi-surət. Nə surət? Surəti-dəftər... [2, s. 25]

Həsənoğlunun bu şeiri hələlik əldə edilən Azərbaycan dilində qələmə alınmış ilk lirik şeirdir. “Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi”nin III cildində “Həsənoğlu” portret oçerkinin müəllifi, filologiya üzrə fəlsəfə doktoru Vəcihə Feyzullayeva bu şeiri geniş təhlil etmiş, onun təsəvvüf-irfani məzmununu açıqlamışdır: “Şərab adı qırmızı şərab deyildir, mistik pərdəyə bürünmüş, “vücuti-mütləq”dən-Allaha məhəbbətdən yaranan mənəvi həzdir, Allaha cəzb olunma zövqüdür. Bu şərab insanı Allaha qovuşduran, mistik mənada işlədilmiş şərabdır. Sağərlə içilmiş bu şərabın “sərxoşluğu” tezliklə keçib getmir. Sonrakı beytlər şeirin təsəvvüf-irfani mənasını daha da dərinləşdirir, şeirdə ifadə olunmuş məhəbbətin ilahi-mistik məzmununu bir daha açılır” [1, s. 81].

Uzun müddətli axtarışlardan sonra Həsənoğlunun ədəbi irsindən daha Azərbaycanca üç qəzəl və bir “Sirətin-Nəbi” məsnəvisi, farsca isə bir qəzəli də tapılmışdır. Şairin Azərbaycan dilindəki digər iki qəzəli də XIII əsr ədəbi dilimizin qrammatik xüsusiyyətləri haqqında aydın təsəvvür yaradır, hətta Azərbaycan türkcəsinin varlığını onlarda daha artıq hiss edirik.

Necəsən, gəl, ey yüzü ağım mənim,
Sən ərtdin odlara yağum bənim.
And içərəm, səndən artıq sevməyəm,
Sənin ilə xoş keçər çağum bənim.

Hüsn içində sənə manənd olmaya,
Əsli yuca, könlü alçağum bənim... [12, s. 7]

Bu lirik şeirdə artıq onun “mili mənsubiyyəti” tam müəyyənləşmişdir. Belə ki, birinci qəzəldə ərəb-fars sözləri nisbətən çoxluq təşkil edirdi, ikinci örnəkdə isə üstünlük doğma dilimizin tərəfindədir, burada aşiqanə hiss daha bariz şəkildə nəzərə çarpdırılır, lirik qəhrəmanın daxili aləmi, sevgi hissləri daha dolğun verilmişdir.

Beləliklə, lirik şeirimizdə “düşvarı asan eyləmək” (Məhəmməd Füzuli) missiyası başlandı. Poetik dildə ərəb-fars sözləri ilə yanaşı, doğma dilimizin sözləri, ifadələri yer almağa başladı. Qazi Bürhanəddin, İmadəddin Nəsimi, Şah İsmayıl Xətai, Həbib, Kişvəri, Hamidi, Xəlili, Tüfeyli, Süruri, Həqiri Təbrizi kimi şairlər doğma ana dilimizdə şeirlər yazmaqla Azərbaycan ədəbi-bədii dilinin formalaşması prosesində öz poetik imkanlarını ortaya qoydular. Bu şairlərin sırasında Qazi Bürhanəddinin qəzəl və məhz Türk ədəbiyyatına mənsub olan tuyuq yaradıcılığı xüsusi qeyd edilməlidir. Mərhum ədəbiyyatşünas, klassik poeziyamızın görkəmli tədqiqatçısı Azadə Rüstəmovə yazır: “Qazi Bürhanəddin XIV əsrdə “tikəndən bərgigül izhar etdi” – Azərbaycan dilində heyrətediləcək gözəlliklə şeir nümunələri yaratdı. Onun lirik şeirləri dilinin tərəvəti, oynaqlığı və səmimiliyi ilə xüsusən seçilir. Şair bir tərəfdən klassik poeziya nümunələrindən bəhrələnirsə, digər tərəfdən və daha çox şifahi xalq ədəbiyyatının rəngarəng cilaları ilə şeirinə bəzək vurur. Canlı danışq dilindən gəlmə söz, ifadə və tərkiblərlə Qazi Bürhanəddin qəzəlləri zəngindir” [1, s. 199]. Bu sözləri, ümumiyyətlə, şairin bütün yaradıcılığına, xüsusilə tuyuqlarına da aid etmək olar:

Həqqə şükür, qoçların dövranıdır,
Cümlə aləm bu dəmün heyranıdır,
Günbatardan gündoğan yerə dəgin,
Eşq ərinin bir nəfəs seyranıdır [6, s. 677].

Anadilli Azərbaycan şeirinin inkişafında, xüsusilə Azərbaycan əruzunun formalaşmasında, ana dilində yazmaq ənənəsinin sabitləşməsində Məhəmməd Füzuli yaradıcılığının yeri və rolu əvəzsizdir. Ancaq bu məqalədə biz əsasən heca vəznli Azərbaycan şeirindən bəhs edəcəyimizə görə, şairin yaradıcılığının üzərindən keçirik.

Azərbaycan yazılı ədəbiyyatında XV-XVI əsrlərdən başlayaraq heca vəznli şeirin də təşəkkülü və formalaşması poeziyanın inkişafında yeni bir hadisənin başlanğıcına çevrildi. Heca vəznli (sillabika) Azərbaycan dili qanun-qaydalarına hər cəhətdən uyğun gələn ölçüdür, bu vəzn dilimizin bütün incəliklərini özündə əks etdirir. Filologiya elmləri doktoru Araz Dadaşzadə yazır: “Heca şifahi yaradıcılıqda, aşiq poeziyasında əsas vəzn olmuş, sadə adamlar tərəfindən ən çox sevilmişdir. Lakin heca vəzninin yazılı ədəbiyyatda özünə layiq mövqə qazanması üçün uzun illər lazım oldu. XVIII əsrdə heca vəznində yaranan poeziya bir növ ikinci dərəcəli, “çoban, nökar, aşağı silk” şeiri sayılmış, yüksək məclislərdə, klassik Şərq poeziyasına bələd sənətkarlar tərəfindən soyuq qarşılınmışdır. ... Yalnız XVI əsrin əvvəllərində Şah İsmayıl sarayında aşiq-ozan sənətinə əhəmiyyət və qiymət verilməsi, aşıqların müharibə meydanında çalib-oxumaları, şahın və onun himayəsində olan şəxslərin heca vəznində şeirlər yazması ana dilində yaradan şairlərdə xalq şeir forma və üslubuna diqqət və həvəsi artırmışdı” [4, s. 185].

Araz Dadaşzadə onu da qeyd edir ki, heca yalnız Azərbaycanda deyil, başqa qohum xalqların poeziyasında da məhz XVI-XVIII əsrlərdə geniş intişar tapmışdır. Bu, ilk növbədə, həmin xalqların şüurundakı qanunauyğun milli-mədəni dəyişikliklərdən, şeirin canlı xalq

dililə, geniş kütlə ilə təmasından irəli gələn bir hal idi. Burada ilk növbədə, aşıq poeziyasının böyük rolu olmuşdur. XVIII əsrdə Qurbani, Abbas Tufarqanlı, Sarı Aşıq, Xəstə Qasım, Aşıq Valeh kimi ustad aşıqların qoşma, gəraylı, təniz və bayatılarının xalq arasında geniş yayılması da heca şeirinə marağı artırır. Azərbaycan lirik şeirinin XVI-XVIII əsrdən başlayaraq heca vəznini zənginləşməsi poeziyada hər iki vəznin yanaşı, həm də rəqabətsiz yaşamasını şərtləndirirdi. Çünki əruz vəznli şeirlər artıq bir neçə əsr idi ki, poeziyada öz sabitliyini, stabilliyini qoruyurdu.

Heca vəznli lirik şeirin tərkibinə gəldikdə, burada bir məqamı qeyd etmək lazımdır. Əksər hallarda qoşmadan, gəraylıdan, tənisdən söz açılırsa, bu şeir formalarını xalq poeziyası-folklor nümunələri kimi təsnif edirlər. Bu da təbiidir, çünki xalq poeziyası bu şeir formaları üzərində qurulmuşdur. Lakin adını çəkdiyimiz şeir formaları həm də yazılı ədəbiyyatın tərkibinə daxildir. Xalq poeziyası ilə – folklorla yazılı ədəbiyyatın əlaqəsi, ünsiyyəti əsrlər boyu davam etmişdir.

Azərbaycan poeziyasında heca vəznli ilk şeirin müəllifi kimdir? Söhbət yazılı ədəbiyyatdan gedirsə, ilkin olaraq Şah İsmayıl Xətəinin qoşmaları, gəraylıları, varsağıları haqqında söz açmaq lazımdır. Şah İsmayıl Xətəi Azərbaycan tarixində təkə qüdrətli bir hökmdar və sərkərdə kimi deyil, həm də hünərvər bir şair kimi də tanınmışdır. Onun Azərbaycan dilini dövlət dili səviyyəsinə qaldırması XVI əsr tarixində misilsiz bir hadisə idi. Xətəinin öz doğma dilində yazdığı şeirlər isə sadəliyi, xalq dilinə, folklorla yaxınlığı ilə diqqəti cəlb edir. Füzulinin və Nəsiminin böyüklüyünü inkar etməyərək deyə bilərik ki, Xətəinin şeir dili daha sadə, daha anlaşılqı idi. Bunu onun şeirin bütün janrlarında yazdığı hər bir nümunədə görmək olar. Onun qoşma yazması heç də təsadüfi deyildi, Xətəi sarayında aşıqlar dinlənir, dastanlar oxunurdu.

Batimimdə dedi mənə bir əziz:
Məhəbbətdən keçən haqdan da keçər.
Vermən nəsibini, kəsin qidasın,
Məhəbbətdən keçən haqdan da keçər.

...Məhəbbət dedigin xaslar xasıdır,
Məhəbbət olmayan haqqın nəsidir?
Dost Xətəinin bu, haqq nəfəsidir:
Məhəbbətdən keçən haqdan da keçər [11, s. 306].

Xətəinin aşıq-ozan sənətinə bələdliyi onun varsağı şeir formasına müraciətində də özünü göstərir. Varsağı sözü Azərbaycanın qədim qəbilə birləşmələrinin birinin adı ilə bağlıdır. Həcmə 5-7 və daha çox bənddən, hər bəndi dörd misradan, hər misrası on bir, ya da səkkiz hecadan ibarət olan varsağının sonuncu bəndində müəllifin adı, yaxud təxəllüsü verilir. Qoşma və gəraylıdan fərqli olaraq varsağının ikinci misrası bütün bəndlərin sonunda olduğu kimi təkrarlanır. Varsağı eşq, məhəbbət, təsəvvüf mövzularında, nəsihətamiz ruhda yazılır, həm də mətndə bir coşğunluq hiss edilir.

Allah, allah den, qazilər,
Qazilər deyən şah mənəm.
Qarşu gəlin, səcdə qılın,
Qazilər deyən şah mənəm.

Mənsur ilə darda idim,
Xəlil ilə narda idim.
Musa ilə Turda idim,
Qazilər deyən şah mənəm [11, s. 325].

Xətai qızılbaş, şiəlik məfkurəsini şeirlərində də təbliğ edirdi, amma bu, onun yaradıcılığında sırf milli, xəlqi duyğuların, ata-babalarının yaşatdığı adət-ənənələrin üstündən xətt çəkmirdi. Məsələn, onun Sözü və onu söyləmə tərzinin qüdrəti ilə bağlı bir gəraylısı xalqın müdrik düşüncəsini, əsrlərdən bəri elin dilində dolaşmış kəlamları, ağıllı nəsihətləri əks etdirirdi: “Söz vardır, kəsdirər başı, Söz vardır kəsər savaşı, Söz vardır ağulu aşı, Bal ilə edər yağ gir söz” [10, s. 348].

XVII əsrdə anadilli Azərbaycan lirikasının əhatə dairəsi genişlənir. Əruz vəznli klassik ədəbiyyat janrları ilə yanaş, xalq ədəbiyyatından gələn heca vəznli qoşma, gəraylı, varsağı və bayatılar da özünə yer alır. Filologiya elmləri doktoru Paşa Kərimov “XVII əsr anadilli Azərbaycan lirikası” monoqrafiyasında [5] həmin dövrdə yaşayıb-yaratmış Qövsü Təbrizi, Vahid Qəzvini, Məhəmməd Əmani, Zəfər, Fə dai, Məsihi, Sadiq bəy Əfşar, Tərzi Əfşar kimi divan ədəbiyyatı şairlərinin Azərbaycan dilində şeirlər yazdığını qeyd edir, həmçinin bu şairlərin, yeri gəldikcə, heca vəznli lirik şeirlərə də müraciət etdiyindən söz açır. Həmin əsrdə Abbas Tufarqanlı, Sarı Aşıq, Əzizi kimi el sənətkarlarının qoşma, gəraylı və bayatılarının xalq arasında geniş yayılması da heç şübhəsiz, güclü bir ənənənin formalaşmasını göstərirdi.

XVIII əsrdə isə Molla Pənah Vaqifin və Molla Vəli Vidadinin yaradıcılığında lirik şeirin xalq poeziyasından gələn ənənələri yazılı ədəbiyyatda tam və qəti şəkildə bərqərar olur. Filologiya elmləri doktoru Araz Dadaşzadə haqlı olaraq yazırdı ki: “Vidadi, xüsusən Vaqif XVIII əsr poeziyasının zirvəsində dururlar. Vaqif lirikasının özünəməxsus səciyyəvi cəhətləri vardır. Tamamilə, yaxud əsasən əruz vəznində yazan klassik şairlərimizdən fərqli olaraq, Vaqif məhz heca vəznində lirikanın ən gözəl nümunələrini vermişdir. Çoxəsrlik Azərbaycan lirikası tarixində Vaqif özünəməxsus yer tutur. O, necə deyərlər, təpədən dırnağadək lirikdir. Onun poeziyasında əsl lirik sənətkara xas xüsusiyyətlər: sadəlik, təbiilik, səmimilik, emosionallıq vardır. Əgər əruz vəznində şeirin, qəzəlin ustadı Füzuldirsə, heca vəznli şeirin, qoşmanın ustadı Vaqifdir” [3, s. 83-84].

Vaqif Azərbaycan lirik şeirinə xalqın bədii təfəkküründən doğan bir sadəlik, təbiilik, nikbinlik gətirmişdir. Klassik poeziyada gözələ hədsiz dərəcədə mənəvi aludəçilik, onun qarşısında qul olmaq, canını onun yolunda qurban vermək istəyi, həsrətin, qəmin munisi olmaq şeirdə istər-istəməz üzücü bir kədər əhval-ruhiyyəsi yaradırdı. Vaqifin lirik qəhrəmanı isə həyatı bir insandır, kədərlənmək, qüssələnmək onun təbiətinə yaddır. Bu baxımdan tədqiqatçılar onu öz müasiri Vidadi ilə müqayisə edirlər. “Ey həmdənim, səni qana qərq edər, Gəl tərptmə yaralanmış könlümü” deyən Vidadidə kədər, qüssə zilə qalxırdı. İki şair arasında müqayisə daha əyani görünsün deyə, onların “Durnalar” rədifli qoşmalarını misal gətirmək olar.

Qatar-qatar olub qalcıb havaya,
Nə çıxıbsız asimana, durnalar!
Qərib-qərib, qəmgin-qəmgin ötərsiz,
Üz tutubsuz nə məkana, durnalar! [9, s. 17]

Vidadinin “Durnalar”ında açıq-aşkar bir qəriblik, bir qüssə hakimdir. Bu isə Vaqifin “Durnalar” qoşmasındandır:

Nazənin-nazənin edərsiz avaz,
Ruhlar təzələnir, olur sərəfsaz,
Vaqifin də könlü çox edər pərvaz
Hərdəm sizin ilə gəzə, durnalar [8, s. 96].

nikbinlik çağlayır bu qoşmada.

Vaqifin görkəmli tədqiqatçısı Araz Dadaşzadə onun qoşma və təcnislərində müəyyən forma axtarışlarından da söz açır. Onun təkçə qoşma və gəraylıda deyil, klassik şeir janrlarında yazdığı poetik nümunələrdə də orijinal olduğunu, fərdi deyim tərziləri ilə seçildiyini, qəzəl, müxəmməs və müstəzadlarında, həmçinin çox az müraciət edilən şeir növü-müəşşərlərdə də uğur qazandığını qeyd edir. Amma təbii ki, onun novatorluğu qoşma, gəraylı və təcnislərində üzə çıxır. Burada, ilk növbədə, Vaqifin canlı xalq dilində yazması, xalqdan gələn sözləri orijinal bir tərzdə işlətməsidir.

Vaqifin açdığı bu yol XIX əsr Azərbaycan poeziyasında, həm yazılı ədəbiyyatda, həm də aşıq yaradıcılığında bir məktəb rolunu oynadı. Vaqifdən sonra Zakir və Nəbati, Aşıq Ələsgər heca vəznli şeirləri ilə bu yolu, bu üslubu daha da zənginləşdirdilər. XX əsrin otuzuncu illərindən başlayaraq heca vəznli poeziyada aparıcı vəznə çevrilməyə başladı. Səməd Vurğun, Süleyman Rüstəm, Mikayıl Müşfiq, Məmməd Rahim, Əhməd Cəmil, Mirvarid Dilbazi, Nigar Rəfibəyli, Osman Sarıvəlli, Bəxtiyar Vahabzadə, Qabil, Hüseyn Arif, İslam Səfərli, Əliağa Kürçaylı, Nəbi Xəzri, Məmməd Araz, Əli Kərim, Cabir Novruz, Fikrət Qoca, Fikrət Sadıq, Xəlil Rza, Məstan Günər, Tofiq Bayram, Hüseyn Kürdoğlu, Vaqif Səmədoğlu, Məmməd İsmayıl, Musa Yaqub, Ramiz Rövşən Zəlimxan Yaqub, Sabir Rüstəmxanlı, Salam Sarvan kimi şairlər lirik şeirin gözəl nümunələrini yaratdılar.

Əlbəttə, XX əsrin heca şeiri ilə Vaqif, Zakir, Nəbati, Aşıq Ələsgər, Aşıq Şəmşir şeirləri arasında eynilik, bərabərlik işarəsi qoymaq olmaz. Qoşma da, gəraylı da, heca şeirinin digər şəkilləri də məzmunca yeni mənalar kəsb etmişdir. Deyək ki, Səməd Vurğunun “Dağlar” şeiri ilə Aşıq Ələsgərin “Dağlar”ı məzmunca fərqlidirlər. Hüseyn Arifin, Nəbi Xəzrinin, Məmməd Arazın təbiət şeirləri ilə Vaqifin “Kür qırağının əcəb seyrəngahı var” şeiri arasında da bədii təfəkkür etibarilə ayrıntılar nəzərə çarpır. Sevgi şeirləri haqqında da eyni fikri söyləyə bilərik.

Sən onun eşqilə, məhəbbətilə,
Vurmadın ömrünü başa, ürəyim.
Sevgi hədəfinə nişan alanda
Dəydimi oxların daşa ürəyim?! [7, s. 71]

Mikayıl Müşfiqin 1931-ci ildə qələmə aldığı bu qoşma öz bədii mükəmməlliyinə görə klassik qoşma inciləri ilə yanaşı dura bilər. Və bu qoşmada ənənəvi şeir formasına bağlılıq hiss olunsa da, eşqin, məhəbbətin yeni çaları ilə qarşılaşırıq.

Nəticə. Təkçə qoşmadan deyil, heca vəznli şeirin digər şəkillərindən də söhbət gedirsə, burada XX əsr Azərbaycan poeziyanın şedevr nümunələri olan neçə şeirin adını çəkə bilərik: “Azərbaycan”, “Şair, nə tez qocaldın sən”, “Mən tələsmirəm” “Yada sal məni” (Səməd Vurğun), “Ana və poçtalyon”, “İlk məhəbbət”, “Azərbaycana gəlsin” (Süleyman Rüstəm), “Yenə o bağ olaydı”, “Həyat sevgisi” (Mikayıl Müşfiq), “Can nənə, bir nağıl de” (Əhməd Cəmil), “Şeir deyilmi?”, “Təbiət düşünür” (Hüseyn Arif), “Dərələr”, “Mavidir” (Nəbi Xəzri), “Latın dili”, “Beşik”, “Ana dili”, “Axı, dünya fırlanır” (Bəxtiyar Vahabzadə), “Məhəbbət deyil”, “Qoy danışsın təbiət”, “Səhv düşəndə yerimiz” (Qabil), “Yora bilməz yollar məni”, “Təbrizim mənim” (Mədinə Gülgün), “Daha” (Söhrab Tahir), “Mənə qalan bu olacaq”, “Batabat bulağı” (İslam Səfərli), “Qaytar ana borcunu”, “İki sevgi”, “Qayıt” (Əli Kərim), “Vətən mənə oğul

desə”, “Dünya sənin, dünya mənim..” (Məmməd Araz), “Sağlığında qiymət verin insanlara” (Cabir Novruz), “Dedilər Kür quruyur”, “Yedək gəmisini” (Əliağa Kürçaylı), “Qadın ürəyi”, “Vağzalı çalınır” (Tofiq Bayram), “Çağırır Qarabağ, çağırır Laçın”, “Gözlərim Laçını görəydi bir də” (Hüseyn Kürdoğlu), “Qaldı”, “Anam” (Məstan Günər), “Qurban verərdim” (Rəfiq Zəka), “Qoymayın dünyanı adiləşməyə” (Məmmə İsmayıl), “Güllələr demədi” (İsa İsmayılzadə), “Biri vardı, biri yox” (Nüsrət Kəsəmənli), “Sağ ol, ana dilim”, “Ruhumuz sərhədsiz olduğu üçün” (Sabir Rüstəmxanlı), “Mənim kainatım”, “Yaxşı ki, sən varsan” (Musa Yaqub), “Çiçəklər doğulur buy az gecəsi”, “Ayrılıq” (Ramiz Rövşən), “Dur ayağa, məmləkətim” (Zəlimxan Yaqub)...

ƏDƏBİYYAT

1. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi: 6 cildə / Məsul red. T.Kərimli. III c., Bakı: Elm, 2009, 736 s.
2. Azərbaycan klassik ədəbiyyatından seçmələr (XIII-XVI əsrlər Azərbaycan şeiri): 3 cildə / Tərt. ed. C.Qəhrəmanov. II c., Bakı: Şərq-Qərb, 2005, 408 s.
3. Dadaşzadə A.M. Vəqif: həyat və yaradıcılığı. Bakı: EA nəşriyyatı, 1966, 188 s.
4. Dadaşzadə A.M. XVIII əsr Azərbaycan lirikası. Bakı: Elm, 1980, 228 s.
5. Kərimov P.Ə. XVII əsr Azərbaycan lirikası. Bakı: Nurlan, 2011, 354 s.
6. Qazi Bürhanəddin. Divan / Tərt. ed. Ə.Səfərli. Bakı: Öndər, 2005, 728 s.
7. Mikayıl Müşfiq. Həyat sevgisi: şeirlər, poemalar, mənzum oçerklər, mənzum nağıllar / Tərt. ed. G.Hüseynoğlu. Bakı: Yazıçı, 1988, 303 s.
8. Molla Pənah Vəqif. Əsərləri / Tərt. ed. H.Arashlı. Bakı: Şərq-Qərb, 2004, 264 s.
9. Molla Vəli Vidadi. Əsərləri / Tərt. ed. H.Arashlı. Bakı: Öndər, 2004, 128 s.
10. Şah İsmayıl Xətai. Əsərləri / Tərt. ed. Ə.Səfərli, X.Yusifli. Bakı: Şərq-Qərb, 2005, 384 s.
11. Şah İsmayıl Xətai. Keçmə namərd körpüsündən / Tərt. ed. Ə.Səfərli, X.Yusifov. Bakı: Yazıçı, 1988, 342 s.
12. Zeynallı F. Həsənoğlunun azərbaycanca yeni şeiri // Ədəbiyyat və incəsənət, 1972, 25 noyabr, s. 4.

AMEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu
E-mail: garibekrem@hotmail.com

Akram Hasanov

THE DEVELOPMENT WAY OF NATIVE AZERBAIJAN POETRY

The path of the classical divan poem in Azerbaijani literature is multi-stage. At each stage, the genres of the lyrical genre have been improved, polished and have reached their current level. However, the most important fateful literary event in the development of poetry in Azerbaijani literature is the emergence of a poetic example in the Azerbaijani language. The first sample of the work was the native Azerbaijani poetry, which dates back to the 13th century, and reached its peak in the 16th century. In the 18th century, Azerbaijani poetry purged itself of Arab-Persian elements. Also, Azerbaijani poetry took a new direction with the formation of a new ideological thought in the 19th century under the influence of the era and the literary environment, and continued its development by becoming the true voice of the people and the nation by remaining loyal to the rich tradition.

The article analyzes the development of native Azerbaijani poetry and the literary creativity of its representatives. During the research was used the comparative-historical method.

Keywords: *poem, poetry, Azerbaijani language, poet, ideology.*

Акрам Гасанов

ПУТЬ РАЗВИТИЯ АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ПОЭЗИИ НА РОДНОМ ЯЗЫКЕ

Путь классической диванной поэзии в азербайджанской литературе многоступенчатый, и на каждом этапе лирические жанры совершенствовались и шлифовались, достигнув в результате современного уровня. Однако важнейшим судьбоносным литературным событием в развитии поэзии в азербайджанской литературе является создание поэтического образца на азербайджанском языке. Первый образец исконно азербайджанской поэзии, относящийся к XIII веку, достигший своего расцвета в XVI веке, очистившийся от арабо-персидских элементов в XVIII веке, принял новое направление в XIX веке с формированием новой идеологической мысли и влияния эпохи и литературной среды, оставаясь верным богатым традициям народа, продолжил свое развитие, став истинным голосом нации.

В статье анализируется развитие отечественной азербайджанской поэзии и литературного творчества ее представителей. В ходе исследования использовался сравнительно-исторический метод.

Ключевые слова: *стихотворение, поэзия, азербайджанский язык, поэт, идеология.*

(Filologiya elmləri doktoru Fərman Xəlilov tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxilolma tarixi: İlk variant 06.05.2024

Son variant 24.06.2024